

A Budai-hegység hévizei és fürdői

Nemcsak a főváros, de az ország egyik csodálatosan szép, sok természeti értékkel telített hegysége a Budai-hegység. A Duna jobb partján mint egy ékszer emelkedik ki és úgy jelenik meg, hogy ettől a vonaltól délre tovább egyenesen irányítja a Duna folyását és ezzel határt is jelent a Dunántúl és az Alföld között, de össze is köti azokat.

Hogy miért is telepedett itt le olyan sokféle nép, az igen könnyen megérthető, ha elmondjuk, hogy a természet milyen adottsággal alakította ki ezt a területet. Az ember leginkább a vizet igényeli, az pedig szerencsére volt bőven, azért is, mert a Duna jóval nagyobb szélességben mozgott, mint ma. Jelenlegi vonala mesterségesen van kialakítva, védőgátakkal óvja az ember életterét. Emellett meleg gyógyforrásokkal is találkoztak azok, akik ide vetődtek, amelyeket igyekeztek saját maguk részére fel is használni. Idővel azután a források száma változott az emberi beavatkozás következtében, különösen akkor, amikor megindult a felszín alatti víz fúrás útján való feltárása. 1936-ban például 97 forrást lehetett elkülöníteni a hegység területén.

Budapest vonzóerejét ma már nemcsak a szebbnél szebb épületek, a parkok és műemlékek képezik, hanem az egyedülálló ásvány- és gyógyvíz nagy mennyisége forrásokon és fúrt kutakon keresztül. Ezek a források több ezer éve sok betegséget gyógyítottak és ma is gyógyítanak, most már együtt a hévízkutakkal. De nemcsak a betegek, hanem az egészségesek is kitűnően fel tudják használni a kisebb hőmérsékletű langyos vizet, hogy szervezetük ellenálló legyen a betegségekkel szemben. Nem véletlen, hogy Budapest „*a fürdők városa*” nevet kapta, hiszen ilyen nagyszámú forrást és fürdőt nemigen lehet találni máshol.

Mielőtt a vízelemzés megindult volna, addig tapasztalati úton állapították meg a források sikeres gyógyhatását. Az 1700-as évektől azután mind pontosabb kép rajzolódott ki az ásvány- és gyógyvizek összetételéről. Ma már tudjuk, hogy a víz jellegét az is befolyásolja, hogy milyen kőzetben tárolódott, milyen kőzeten megy keresztül és a hőmérsékletét a mélység is jelentősen befolyásolhatja. Az első forrástevékenység ásványkiválásokkal kezdődött, majd forrásmész-kiválások jelentek meg. Hőmérséklet tekintetében az északi területen 20–25 °C, a Császár fürdőtől a Gellért fürdőig általában 40–48 °C közötti a források és a kisebb mélységű kutak vize, míg a nagyobb mélységűek a 70 °C-t is meghaladhatják. A forrásokból és kutakból általában több ezer liter hévizet lehet percenként kivenni, de jóval kisebb teljesítménnyel rendelkezőket is lehet találni.

Kivétel nélkül kalcium-magnézium-hidrogén-karbonátos a hévíz, eltérő a sótartalmuk és változó a nátrium-, a szulfát-, a klorid- és a többi makroelem-tartalom is. A mikroelemek (nyomelemek) közül 22-ről vannak ismereteink 21 forrásból, illetve kútból. Ez lehetőséget ad a balneológiai gyógykezelés megválasztására. A fürdők elsősorban a mozgásszervek gyógyítására helyezik a hangsúlyt.

A hegység védelmet is adott az itt letelepedettek részére, mert olyan barlangok alakultak ki, amelyekben a levegő jó része még gyógykezelésre is alkalmas. A Szemlő-hegyi-barlangot levegőjének hatása miatt gyógybarlanggá nyilvánította az egészségügyi hatóság.

A hegység a földtörténet utolsó néhány millió évében kezdte díszíteni a mai budai oldalt és ezzel együtt alakult ki a síkvidéki pesti oldal és folytatása az Alföld felé. Amikor megjelent az ember is, akkor kezdett formálódni a hegység. A legdélibb hegységrészen, a Gellért-hegy területén a kelták nyomait találták meg, ők közvetlenül a rómaiak előtt lakták ezt a területet. A rómaiak igen magas szintű kultúrájukkal, kiemelkedő mérnöki tudásuk-

Aquincum, a nagy közfürdő romjai (Fortepan/Ebner)

Római vízvezeték maradványa a Római fürdő és a Flórián tér között

forrásai a XIX. századi szabályozás óta a Duna vizét táplálják. Itt bizonyára volt a rómaiaknak fürdője és maradványait már több évtizeddel ezelőtt igyekeztek feltárni a régészek.

A Római Birodalom bukása után a népvándorlás elpusztította a római kultúra legtöbb építményét. Egy ilyen romos területre léptek be őseink úgy, hogy megkezdték az újjáépítést. Az akkori helyzetről a kiváló bizánci történész, Priszkosz rétor részletes leírást adott. Szent Margit sokat írt őseink honfoglalás utáni életéről, így Szent Erzsébetről is és ismeretlen festő megörökítette Erzsébetet, amint a mai Rác fürdő forrásainál betegeket fürdetve gyógyít. Ahogy a kassai domban festmény is bemutatja Erzsébetet, az már mindenképpen felnőtt korából való, ezért csak itthoni látogatásakor foglalkozhatott gyógyítással. Erre talán Margit is utal írásában, de az ismeretlen festő fantáziájának is köszönhető a kép megjelenítése.

A korábbi időről tudjuk, hogy az akkori bizánci császár is rendelt bőrből készült magyar fürdőmedencét. Az egyik hun vezér pedig kőből épített fürdőt használt. Ez valószínűleg még a rómaiak után maradt meg.

Már a XII. században ide telepedtek a johanniták, akik templomot is építettek (1178), amely a mai Margit krt. 5. sz. ház helyén állt. E mellett kórházat is létesítettek, felhasználva

kal az ivó- és a gyógyvíz feltárásában, megőrzésében, hasznosításában alkotottak olyan maradandót, hogy még több mint 2000 év után is csak csodálhatjuk tevékenységüket. A mai Római fürdő helyén forrásokat foglaltak, majd tovább, Aquincumban egy egész polgárvárost alakítottak ki, ahol majd minden utca szegletén a foglalt források egy-egy csapja működött, hogy az ott lakók állandóan friss, tiszta ivó- és használati vízhez jussanak. A belvárosban minden magánháztartást folyóvízzel láttak el. Nagyon kedvelték a szökő- és a díszkutakat. Gondoskodtak a szennyvíz összegyűjtéséről és elvezetéséről is.

A mai Flórián téren, a táborvárosban katonai kórházat hoztak létre és oda is elvezették Aquincumból a forrásvizet. Itt ma a Fürdőmúzeumot tekinthetik meg az érdeklődők.

Átmentek a dunai Óbudai-szigetre is, ahol felépítették a császári palotát, amelynek különleges, szép darabjait az utóbbi évtizedekben sikerült megmenteni régészeinknek. Sajnos a Margitsziget északi része, a Fürdősziget már eltűnt és

a gyógyításhoz a gyógyvizet. Ez a terület azután, mivel viszonylag sík volt, előbb csak mint piac, később pedig vásárok helyszínéként működött.

A fürdők újjáépítése a tatárjárás (1241–1242) után a Gellért-hegy és az alagút között Zsigmond, majd Mátyás király uralkodása alatt indult meg az 1300–1400-as években, amikor a Várhegy és a mai Rác fürdő között összeköttetés volt. (A jelenlegi felújítás bizonyára jelentős változást idéz majd elő az építményen.) Mátyás király utódja, II. Ulászló idején épült a középkori Nyék településen a királyi vadászkastély (Hűvösvölgyi út 78.), amelynek romjait az 1930-as években tárták fel.

Ugyancsak Mátyás idejében lendült fel a kereskedelem is a német és az észak-itáliai kalmárokkal, akik számos iparcikket cseréltek a magyar értékes búzáért, bőrért és egyéb mezőgazdasági termékért. A cserebere bonyolítása a Császár fürdő és a Bem József utca közötti területen történt, amelyet akkor már a középkorban is Felhévíz néven emlegettek és úgy tekintették ezt a területet, mint a Várhegy külvárosát.

Kedvelt téma volt a Császár fürdő és a Lukács fürdő környezete a festők, rajzolók körében, mivel itt egész évben megszakítás nélkül működtek a vízimalmok, hiszen soha nem fagyott be a meleg források táplálta víz és ennek közelében volt a pesti jenői révátkelő helye, amelynek vámjoga a budai káptalan volt.

A török időszakból származó legszebb fürdő a Császár volt. Musztafa budai pasa munkájának állít emléket a fürdőben látható emléktábla, amelyről még az is olvasható, hogy 1578-ban a szultántól megkapta a selyemzsinórt, amely azt jelentette, hogy legyen öngyilkos.

A törökök a hódoltság 150 éve alatt maradandó emlékeket hagytak a fürdőkultúrában. Ekkor a fürdők már a budai oldal meleg felszökő forrásaira épültek, így gravitációs úton jutottak a felhasználási helyre. Ilyen volt a Császár, a Király, a Rudas és a Rác fürdő. A török kori nyomok a kupolákban és a medencékben legtöbb helyen megmaradtak és azokat mint műemlékeket nagy gonddal ápolják kezelik. A Király fürdőbe a Lukács fürdő egyik forrásából vezették el a gyógyvizet és építését Szokoli Musztafa 1565-ben fejeztette be.

A további fejlődés a XIX. században indult meg, amikor a felszín alatti mélységi vízfeltárás megkezdődött. 1867-ben kiegyeztünk Béccsel és a két város, Pest és Buda egyesült 1873-ban, ami fellendítette az ország gazdasági és kulturális életét. Új gyógy- és sportfürdő épült a Margitszigeten, Pesten a Városligetben a Széchenyi fürdő 1913-ban, a Lukács fürdő 1894-ben, a Szent Gellért fürdő és szálloda már 1918-ban a Sáros fürdő helyén díszítette a budai oldalt. A fürdők majdnem mindegyike ivókúrázási lehetőséggel is kiegészült. A Rudas fürdő közelében 3-féle vízzel erősíthetik magukat a kúrázók. Ma már csak két helyen: a Széchenyi és a Lukács fürdőben fogyaszthatunk helyi gyógyvizet.

*A Király fürdő török kupolával
(Fortepan/Bauer Sándor)*

Erzsébet híd budai hídfő, Hungária-ivóforrás
(Fortepan/Lőrincze Judit)

a rendszeres fürdés, az úszás, azt a Lukács fürdő emléktáblái is bizonyítják. Az uszodák használatának egészségmegőrző hatását bizonyítja az utolsó királyunk, utolsó katonájának emléktáblája a Lukács fürdőben (1996). Emellett az 1800-as évektől mintegy 30 emléktábla igazolja és hirdeti a gyógyfürdő kiváló gyógyító hatását.

A nagy forgalmú Rudas fürdőt B. Bodrogh Pál 1922-ben egyenként 8 soros 5 versszakban *A jó öreg Rudas* című versében örökítette meg és nem csak a gyógyításról, hanem arról is írt, hogy akit ugyan nem gyötör csúsz, se köszvény, az is idejön, hogy békét találjon, „*A fáradt agynak új irányt mutasson*”.

A főváros egyik legrégebbi meleg vizű uszodája a Császár, amely a gyógyfürdő részét képezte. A Margitszigeten a Nemzeti Sportuszoda megnyitásáig ez volt a főváros egyetlen, nemzetközi szabványméreteknak megfelelő sportuszodája.

A Komjádi Sportuszoda 1976-ban létesült és a magyar úszósport és vízilabdázás újabb fellegvárát a nagyközönség is bizonyos időközökben igénybe veheti. Az uszoda a Császár és a Lukács fürdő között működik. Vízellátását a 25–27°C hőmérsékletű Török- forrás átlag 3000 liter percenkénti hozama biztosítja. Az eredetileg felszökő forrásból az utóbbi évek vízszintcsökkenése miatt most már szivattyúval termelik a szükséges hévizet. Az uszoda előcsarnokát Komjádi Béla sportújságíró bronz mellszobra, Melocco Miklós műve díszíti.

Dobos Irma

Felhasznált irodalom. *Beck Béla:* A fővárosi fürdők 75 éve. Budapest, 1987; *Dénes György:* Budapest és a Dunakanyar. Budapest, 2001; *Gaál András:* Budapest a gyógyfürdők városa. Budapest, 1943; *Leél-Össy-Szabolcs-Virág Magdolna:* Az utóbbi 20 év barlangkutatói eredményei a Budai-hegységben. Földtani Közlöny 148. évf. 2018. 1. sz. 45–74., *Papp Ferenc:* Budapest meleg gyógyforrásai. Budapest, 1942; *Schafarzik Ferenc-Vendl Aladár-Papp Ferenc:* Geológiai kirándulások Budapest környékén. Budapest, 1962; *Veress Kata:* Börmedence a bizánci császár udvarában. Magyar Nemzet LXIII. évf. 2000. 152. sz. 39.; *Viczián Zsófia:* Mátyás király nyomában: Budán kutyavásár? Budai Polgár XXVII. évf. 2018. 20. sz. 22.